

Ivo DŽINIĆ

*Dinamika razvoja kulture:
tragedija – drama – ironija*

– Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta
u Zagrebu, Zagreb, 2022., 186 str.

U devetnaestom stoljeću došlo je do svojevrsne emancipacije od metafizičke misaone tradicije. U Njemačkoj su se, usuprot »prirodnim znanostima« (Naturwissenschaften) počele konstituirati tzv. »duhovne znanosti« (Geisteswissenschaften), odnosno, prema Heinrichu Rickertu, »znanosti o kulturi« (Kulturwissenschaften). U anglosaksonskom akademskom miljeu zasnovana je kulturna antropologija kao osnovica za sve druge humanističke i društvene znanosti. Tako je, ističe Fredric Jameson, došlo do »nevjerojatnog širenja kulture diljem društvenog kraljevstva, do stupnja na kojemu se za sve u našem društvenom životu – od ekonomske vrijednosti i državne moći do praksi i same strukture psihe – može reći da je postalo *kulturalno* na neki originalni, ali teorijski još neobrađen način«. Ne čudi stoga tvrdnja Terryja Eagletona da postmodernizam, unatoč averzijama prema apsolutnim temeljima, u raspravu krišom uvodi jedan takav apsolut. To, naravno, nije Bog, Um, Priroda, Povijest, Volja – već: Kultura. Kultura je stoga, provokativno poentira Eagleton, »svjetovno ime za Boga«. No što to »ime« znači? Kakav je to »svjetovni bog«?

U devetnaestom stoljeću kultura se uglavnom sagledavala kao svojevrsna

cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakon, običaje i mnoge druge sposobnosti i navike koje čovjek stječe kao član društva. Njezin »apsolut« bio je »povijesni um« (Wilhelm Dilthey), odnosno zakon »prirodnih uzorka i posljedica« i zajednička »ljudska narav« (Edward B. Tylor). Međutim ti su »apsoluti« u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća odbačeni. Komentirajući ideju »divlje misli« Claudea Lévi-Straussa, Clifford Geertz istaknuo je da nam je potrebna »podrobna etnografija« (zasnovana na »podrobnom opisu«) i »neolitska inteligencija« – »divlji«, »neukroćeni«, »nepripitomljeni« način mišljenja koji je primaran ljudskom mentalitetu. »Civilizirani«, »ukroćeni«, »pripitomljeni« obrasci mišljenja moderne znanosti i obrazovanja specijalizirani su proizvodi našega društva, tvrdi Geertz. Oni su sekundarni, izvedeni, vještački. Pojam kulture, koji donosi Geertz, a upravo takvo shvaćanje prevladava u današnjem akademskom svijetu, semiotički je. To znači da se kultura shvaća kao mreže značenja što ih je čovjek sam spleo. Tako je »znanost o kulturi«, odnosno kulturna antropologija, prestala biti eksperimentalna znanost i postala interpretativna znanost u potrazi za značenjem. Prema Geertzu, uloga kulturnoga antropologa tumačenje je »kulturnoga događaja« unutar posebnoga kôda značenja, a ne unutar kakvoga sveobuhvatnoga, univerzalnoga okvira. Riječ je o tzv. »slaboj misli« (Gianni Vattimo), misli koja odbacuje mišljenje onoga ishodišnoga – *arhe*.

Usuprot naznačenih tendencija, ali ni pošto anakrono, Ivo Džinić svojom knjigom *Dinamika razvoja kulture: tragedija – drama – ironija* donosi drukčiju vizuru kulture. Ponajprije jer se oslanja na dva, iako iznimno »snažna«, zapravo, u značajnoj mjeri zanemarena autora.

U središtu Džinićeve knjige nalazi se teorija »tragedije« kulture Georga Simmela i reakcija »posljednjega filozofa kulture« Ernsta Cassirera na Simmelovu osnovnu tezu. Simmelova teza o tragediji kulture – prikazuje se u poglavlju naslovljenom *Simmelova teorija tragedije kulture* – proizlazi iz diferencijacije na tzv. subjektivnu ili individualnu kulturu i objektivnu kulturu. Pritom se ističe da kada Simmel govori o tragediji kulture, ne misli na propadanje ili urušavanje cjelokupne kulture, nego upozorava na pogoršanje u pogledu individualnoga duhovnoga kultiviranja. Naime, prema Simmelu, dinamika kulturnoga razvoja za posljedicu ima sve brže i sve veće udaljšavanje sadržaja kulture od same njezine konačne svrhe (ilustrativan primjer jest novac). Drugim riječima, put duše od same sebe i kultiviranoga povratka samoj sebi, prema Simmelu, postaje sve nepristupačnijim. U poglavlju *Cassirerova interpretacija Simmelove teze* upozorava se na (uglavnom na temelju glasovite pete studije o tragediji kulture, *Die Tragödie der Kultur*) da Cassirer, unatoč kritičkom stavu, dijeli Simmelovu dijagnozu svojevrsnoga konflikta između subjekta i njegovih osamostaljujućih tvorevina, ali je ipak ne vrjednuje i ne obilježava kao tragediju. Ca-

ssirer prihvaća i potvrđuje Simmelova zapažanja da kultura doista ne predstavlja nikakvu harmoničnu cjelinu, nego jedan dijalektički proces, ali same njegove izvode na temelju toga smatra pogrješnima jer polaze od pogrješnoga metafizičkoga dualizma između života i objektivnih kulturnih tvorevina. Dakle kod Cassirera nije toliko riječ o radikalnoj kritici Simmelove dijagnoze o tragičnosti kulturnoga razvoja, nego o ublažavanju kritike kulturnoga razvoja. Džinić stoga ističe da Simmelova dijagnoza tragedije kulture i Cassirerovo nastojanje da tu dijagnozu u određenoj mjeri ublaži zahtijevaju detaljnije sagledavanje. Pritom je temeljno pitanje jesu li i u kojoj mjeri i Simmelovi i Cassirerovi postulati o tragičnosti i dramati u pogledu dinamike kulturnoga razvoja primjereni za sve i (ili) pojedine simboličke forme. Upravo to pitanje dovodi do poglavlja *Ironija dinamike kulturnog razvoja*, u kojem se, i to je, zapravo, originalan doprinos Džinićeve knjige, predlaže »ozbiljna ironija« kulture i kulturnoga razvoja kao koncepta jednoga opuštenoga, ali istodobno i odgovornoga kritičkoga pristupa kulturnim fenomenima.

Dakako, osim spomenutih poglavlja – koja su sržna – u knjizi se nalaze i druga, isto tako važna poglavlja. Nakon *Uvoda* dolazi poglavlje naslovljeno *Kultura i kulturna kritika*. U njemu se upozorava na višeznačnost samoga pojma kultura, pa onda i na različite kritičke pristupe. Pritom se Džinić u značajnoj mjeri oslanja na uvide Hubertusa Buschea

(*Was ist Kultur?*) te nešto manje, uglavnom vezano za kritiku kulture, na Georga Bollenbecka (*Eine Geschichte der Kulturkritik: Von J. J. Rousseau bis G. Andres*), uz brojne druge, uglavnom njemačke autore. U završnom poglavlju – *Zaključne misli* – Džinić ističe da je Simmelova teza izazovna jer proizlazi iz činjenice ubrzanoga razvoja kulture, odnosno nerazmjera između tehničkoga napretka i etičnosti. Stoga će, smatra Džinić, teza o tragediji kulture i nadalje poticati zanimanje i refleksiju. Govor o tragediji kulture, zaključuje Džinić, primjereniji je pri svojevrsnoj preuzetnosti pojedinca da može i mora biti upućen u sve, ne uspijevajući se nositi s ograničenošću vlastitih kognitivnih mogućnosti i potrebom izgradnje svijesti o vlastitoj zauzetosti i vrijednosti pojedinačnoga doprinosa u daljnjoj izgradnji svijeta kulture. Dakle nije riječ o tragediji kulture, nego o kulturnoj tragediji individue zbog pretenzije na sveukupnost spoznaja o svijetu kulture i uvida u njega te odbacivanja vlastitih, doduše, ograničenih, ali ipak još uvijek značajnih i brojnih mogućnosti. Cassirer je, smatra Džinić, jasno uočio upravo to te

je upozorio na potencijale plodonosne dijalektike između pojedinaca i ustaljenih »objektivnih« kulturnih tvorevina koje omogućuju daljnju individualnu kreativnosti, a samim tim i daljnje oblikovanje kulture. Stoga on, za razliku od Simmela, govori o drami, a ne tragediji kulture. U konačnici, spomenuo sam, Džinić piše o ironiji kulture i dinamike njezina razvoja. Riječ je, zapravo, o tome da, što se tiče kulture, ne možemo dokučiti konačne odgovore, već nam preostaje neprestano kritičko propitkivanje kulturnih fenomena i procesa s najrazličitijih motrišta. Pritom ipak nije riječ o »slaboj misli« ili semiotičkom odbacivanju pitanja o »apsolutu«, već o klasično-filozofskom, sokratičko-platoničkom stajalištu.

Dakle knjiga *Dinamika razvoja kulture: tragedija – drama – ironija* svojom je tematizacijom (kultura) iznimno aktualna, a dovođenjem u obzor dvaju važnih, ali zapravo, zanemarenih autora (Georg Simmel i Ernst Cassirer) suvremenim misaonim tendencijama uvelike izazovna.

Krešimir Šimić